

Валерій Левченко

НАУКОВІ КОМУНІКАЦІЇ ОДЕСЬКИХ ВЧЕНИХ-ІСТОРИКІВ
З ЧАСОПИСОМ “SLAVIA” ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ
ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВ’ЯНОЗНАВСТВА

На сучасному етапі розвитку історичної науки актуальним стає виявлення, вивчення та осмислення наукової спадщини, накопиченої попередніми дослідниками. У контексті цього важливого значення набуває досліджування ролі представників попередніх генерацій вчених-істориків, які працювали на ниві розвитку гуманітарних наук у попередні часи. Однією з галузей вітчизняної історичної науки, яка залишається малодослідженою, потребує детального вивчення та поширення у сучасному історіографічному процесі, – є українське слов’янознавство. У цьому сенсі особливої уваги набуває опрацювання здобутків вчених-славістів УСРР у період 1920-х – 1930-х рр.

Дослідження слов’янознавчої тематики є складовою галуззю історичної науки на усіх етапах її розвитку. На теренах України в імперський / дорадянський період слов’янознавчі студії займали одну з провідних позицій у ландшафті наукових пошуків вчених-гуманітаріїв. Одним з головних центрів славістичних досліджень на теренах України починаючи з ХІХ ст. була та залишається Одеса з її провідним осередком – Новоросійським (Одеським) університетом, в якому перманентно існувала сформована у другій половині ХІХ ст. наукова славістична школа¹.

Бурхливі політичні події на початку ХХ ст., передусім політизація буття українського народу на тлі наростання суспільно-політичних суперечностей у Російській імперії, які вилилися у революційні події 1905–1907 і 1917–1920 рр.; активізація польського, чеського і українського національних рухів; геополітична криза та Перша світова війна окреслили зростання суспільного інтересу і значущості історичних досліджень проблем минулого слов’янських народів. Станом на початок ХХ ст. славістичні дослідження одеських науковців (М. Смирнов, В. Григорович²,

¹ Див.: *Очерки развития науки в Одессе*, отв. ред. С.А. Андронати, НАН України. Южный научный центр, О. (Титул), 1995, 576 с.; *Історія Одеси*, колектив авторів; голов. ред. В.Н. Станко, О. (Друк), 2002, 560 с.; *Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (1865–2015): історія та сучасність*, гол. ред. І.М. Коваль, О. (ОНУ), 2015, 962 с.

² Див.: О.Б. Дьомін, М.В. Алексєєнко, *Шукач слов’янських скарбів В.І. Григорович*, авт. передмови І.М. Коваль; наук. ред. В.О. Колесник; відп. ред. М.О. Подрезова; бібліогр. ред. Г.В. Великодана, О. (ОНУ), 2015, 482 с.

В. Ягіч, Ф. Успенський, В. Істрін, О. Кочубинський, М. Попруженко та інші) досягли значних успіхів. Було накопичено значний обсяг джерел, опубліковано наукові дослідження, які стали не тільки значним досягненням світової славистики, але й відправним пунктом для подальшої розробки різноманітних проблем вчених наступних генерацій. Безумовно, зазначені явища позитивно сприяли появленню наступних слов'язознавчих студій серед вчених Одеси. Зі встановленням на теренах України 1920 р. радянської влади відбулися державотворчі процеси, які призвели до негативних суспільно-політичних, соціально-економічних і культурних трансформацій, у тому числі в науці, зокрема в славистичній галузі.

У 1920-х рр. славистика в УСРР вступає у новий етап свого розвитку. Зміни в суспільно-політичних умовах життя сприяли зменшенню інтересу до слов'язознавчих студій. Реформи 1920-х рр. в усіх сферах життя вплинули на розвиток системи освіти і були пов'язані з розробкою та введенням у дію нової системи освіти. Відповідно з цим, у вищих ліквідували кафедри слов'язнської філології, відмінили викладання славистичних дисциплін, обмежили систему закордонних відряджень для майбутніх науково-педагогічних працівників тощо. У цей час відбувається процес зміни генерацій³ вчених-славистів, рівно як науковців і в інших галузях знання. У науково-навчальних закладах починають діяльність молоді дослідники, які сформували власні, відмінні від попередників, погляди на слов'язознавство, що ґрунтувалися на інших теоретичних засадах. Генерація вчених-славистів 1920-х – 1930-х рр. під впливом нових історичних умов прискіпливо оцінювала слов'язнські старожитності, критикувала концепції та погляди вітчизняних і зарубіжних

³ За весь час розвитку історичної науки в Одесі у корпорації вчених-істориків умовно виділяємо дев'ять генерацій: 1) “аматорський”: кінець XVIII ст. – 1817 р.; 2) “ранньоліцейський”: 1817–1837 рр.; 3) “пізньоліцейський”: 1837–1865 рр.; 4) “ранньоуніверситетський” імперських часів: 1865–1884 рр.; 5) “пізньоуніверситетський” імперських часів: 1884–1917 рр. та 1941–1944 рр.; 6) “ранньорадянський”: 1917–1941 рр.; 7) “середньорадянський”: 1944–1968 рр.; 8) “пізньорадянський”: 1968–1991 рр.; 9) “український”: від 1991 р. – до сучасності. Див.: В.В. Левченко, ‘Наукове співтовариство одеських істориків першої половини ХХ століття крізь призму генераційних процесів: теоретичний аспект’, *Позитивізм: рефлексії щодо класичної моделі історіописання: матеріали круглого столу (Харків, 29 листоп. 2016 р.)*, Х., 2016, с. 220–230; В.В. Левченко, ‘Генерації одеських вчених-істориків першої половини ХХ століття: періодизація, термінологія, історія’, *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*, 15 (2016): 220–223; В.В. Левченко, ‘Інтелектуальна біографія – ключова модель дослідження історії генерацій вчених-істориків Одеси’, *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*, вип. 14 (2016): 157–176; В.В. Левченко, ‘Генерації вчених-істориків та “Великий терор”’: від інтелектуальної покори до репресій (на прикладі одеської корпорації гуманітаріїв)’, *Краєзнавство*, 1/2 (2017): 201–207 та ін.

слов'янознавців XIX – початку XX ст. Унаслідок зміни генерацій вчених-славистів та формуванню нової геополітичної ситуації відбулося ускладнення доступу науковців до документальних джерел історії слов'янських народів і зменшення інтересу до вивчення їх історії. Революційні події, громадянська війна та соціально-економічні й суспільно-політичні колапси мали негативний вплив на вивчення проблем історії слов'янських народів, більшість яких (крім білорусів, росіян і українців) опинилася у складі ворожого табору щодо СРСР. Тому представниками славистичної школи Одеси не було продовжено вивчення проблем історії західних і південних слов'ян. Практично став неможливим доступ українських вчених до документальних матеріалів із бібліотек і архівів Балканських країн, Німеччини, Австро-Угорщини та інших країн. Суттєво було обмежено комунікативні контакти між радянськими науковцями та їх колегами зі всього світу, обрив сталих традицій вивчення вітчизняною історіографією минулого слов'янських народів призвів до обмеження вивчення різних аспектів історії південнослов'янських і західнослов'янських народів. Саме політичні та ідеологічні фактори перешкодили потужному розвитку традицій у цій галузі. Як наслідок – поступове затухання славистичних досліджень в Одесі зокрема та в Україні загалом. Одеські науковці у цілому намагалися продовжувати вивчення проблем історії слов'янських народів, зокрема білорусів і росіян. Проте у цей період не було створено ґрунтовних монографічних праць, а більшість із виданих робіт становили невеличкі поодинокі студії. Отже, у 1920-х – 1930-х рр. визначальною рисою подальшого розвитку славистичних досліджень одеських вчених стало звуження їх проблематики, що відбувалося на фоні утвердження в історіографії нових ідеологічних підходів до вирішення як окремих епізодів історичного процесу в слов'янських країнах, так і з'ясування та пояснення загальних закономірностей розвитку гуманітарних наук в умовах формування держави нового соціалістичного зразка. Як наслідок, комплексні дослідження у вивченні різних питань слов'янознавства не проводилися.

Незважаючи на несприятливі умови вивчення і популяризації славистики деякі одеські вчені проводили поодинокі слов'янознавчі розвідки⁴ та мали комунікаційні зв'язки з європейськими колегами. Наприклад, у період від 1923 до 1932 рр. троє одеських вчених опублікували по одній

⁴ Див.: В. Левченко, 'Славистичні дослідження науковців Одеси у 1920-х – 1940-х роках: напрями, проблематика, особливості', *Славистична збірка*, вип. IV: *До 100-річчя Української Револуції (1917–1923 рр.)*, за редакцією Д. Гордієнка та В. Корнісника, К., 2018, с. 97–112.

праці у провідному чеському часопису слов'янської філології “Slavia”, який виходив з 1922 р. (з перервою у 1941–1946 рр.) у Празі як офіційне видання Слов'янського інституту.

Налагодженню плідних наукових зв'язків між українськими і чеськими вченими сприяла наявна позитивна ситуація у двохсторонніх міжнародних відносинах між УСРР і Чехословацькою республікою (ЧСР). У 1920–1921 рр. в УСРР діяли відділення репатріаційної місії ЧСР у Харкові та Києві, а також репатріаційна станція в Одесі. Із серпня 1921 р. у Харкові діяла торгова місія. Після підписання Тимчасової угоди між ЧСР та УСРР 6 червня 1922 р. замість існуючої місії було засновано Представництво ЧСР у Харкові із консульським відділом у Києві. З 1 жовтня 1923 р. Представництво ЧСР у Харкові було змінено на відділення Представництва ЧСР у Москві, а відділення Представництва ЧСР у Києві було закрито в лютому 1924 р. Налагодження дипломатичних зв'язків між ЧСР та СРСР відбулося 9 червня 1934 р., коли було підписано Угоду про встановлення дипломатичних відносин та скасування фінансових зобов'язань, які виникли внаслідок революції, між СРСР та ЧСР. Відсутність впродовж десяти років офіційних двохсторонніх зв'язків між двома країнами не перешкождала комунікаційним відносинам науковців з обох сторін.

Наприкінці 1920-х рр. політичні чинники формування тоталітарної держави, особливо під час переходу партійного керівництва СРСР до тоталітарних методів управління, призвели до остаточного згортання міжнародного співробітництва науковців, діяльність яких контролювалась багатоступеневою централізованою системою перевірки, а дозвіл на наукове відрядження за кордон, замовлення зарубіжної літератури та ведення листування з іноземними колегами залежали не від рівня і значимості творчості вченого, а від його політичної благонадійності⁵. Враховуючи обмежену можливість міжнародних наукових зв'язків факт публікації одеськими вченими статей у часопису “Slavia”, з одного боку, можна вважати бажанням популяризації власного наукового доробку за рубежом і поширення міжнародної наукової комунікації між колегами з СРСР та світу, а

⁵ Див.: В. Ткаченко, ‘Українська наука у царині міжнародної комунікації (1920–1939 рр.)’, *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*, вип. 14 (2008): 364–376; В.В. Левченко, ‘Вчені-історики Одеси в міжнародній науковій комунікації в 1917–1930-х рр.’, *Університет: науковий історико-філософський журнал*, 3 (47) (2012): 11–22; В.В. Левченко, ‘Международные научные связи учёных-историков Одессы во второй половине XIX – первой половине XX вв.’, *Русское научное наследие за рубежами России: Материалы научной конференции 24–25 октября 2013 г.*, отв. ред. С.И. Михальченко, Брянск (РиО БГУ), 2013, с. 82–94 та ін.

з другого, певним ризиком для долі вчених. У цьому науковому журналі у різні роки були розміщені розвідки трьох одеських вчених: П. Бузука, М. Семенова і В. Селінова.

Аналіз наукової літератури свідчить, що досліджуване питання спеціального висвітлення в українській історичній науці не мало. Воно не тільки не ставало предметом цілісного вивчення, а й не було згадано у розвідках щодо становлення й розвитку українського слов'янознавства у першій третині ХХ ст.⁶ Виходячи з цього, у цій статті ставимо за мету розглянути публікації одеських вчених у часопису "Slavia" як один з елементів становлення наукового слов'янознавства на теренах України у 1920-х – 1930-х рр. Доцільність такого вивчення зумовлена потребою заповнення наукової прогалини, переосмислення ролі Одеси серед інших центрів СРСР у розвитку слов'янознавства, встановлення основних етапів і напрямів дослідження його розвитку та персоніфікація вчених-славістів. Критерії періодизації розвитку славістики в Одесі пов'язані, з одного боку, із внутрішніми закономірностями цієї галузі знання, а з другого, – із суспільно-політичними умовами, що стимулювали вибір тематики та визначали завдання, які на різних етапах вирішували поставлені питання. Виходячи з цих критеріїв, в історії розвитку славістики в Одесі у першій половині традиційно виділяємо два загальні етапи – імперський та радянський. Розвиток слов'янознавства в Одесі у 1920-х – 1930-х рр. відбувся у контексті загального розвитку української славістики. Однак, специфічні особливості цього процесу потребують виокремлення конкретних стадій, уточнення фактів і подій та визначення їх особливостей. Одним зі складових фактів є публікації одеських вчених у чеському часопису "Slavia".

На сьогодні нам не вдалося встановити коли, як і між ким відбувся процес налагодження комунікаційних відносин одеських і чеських колег, але фактом залишається те, що першим радянським вченим-гуманітарієм з одеситів, який опублікував статтю у чеському часопису "Slavia"⁷ та взагалі у зарубіжному виданні, став **Петро Опанасович Бузук** (1891–1938). До того ж він став першим з одеських вчених, хто почав популяризувати

⁶ Див.: І. ФЕДОРІВ, 'Становлення наукового слов'янознавства в Україні (перша третина ХХ ст.)', *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*, вип. 11 (2013): 194–206; А. Музычко, 'Чехия и чехи в истории исторической науки Одессы (вторая половина XIX – первые десятилетия XX вв.)', *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*, роčník 28, sešit 1 (2014): 20–30 та ін.

⁷ П. Бузук, 'Замітки з української мови: Дві подробиці укр. звучні', *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*, роčník III, sešit 3 (Praha, 1924).

українське слов'язознавство у міжнародному науковому просторі. Дозволимо собі припустити, що саме завдяки йому відбулося налагодження міжнародних зв'язків з представниками редколегії чеського видання. На початку 1920-х рр. П. Бузук був найбільш активним і продуктивним серед одеських мовознавців-славистів⁸ та став піонером у друкуванні статті на шпальтах часопису “Slavia”. Будучи учнем знаних філологів Б. Ляпунова і О. Томсона, після закінчення 1916 р. Імператорського Новоросійського університету за поданням Б. Ляпунова його було залишено для підготовки до професорського звання на кафедрі слов'янської філології⁹. Наукову і педагогічну діяльність він розпочав в Одесі. Викладав у Гуманітарно-суспільному інституті (1920–1921) й Інституті народної освіти (1920–1925). Докторську дисертацію зі старослов'янської мови на тему “До питання про місце написання Маріїнського Євангелія” П. Бузук захистив 1924 р., а науковий ступінь доктора мовознавства отримав тільки 1929 р., коли 19 січня на засіданні Президії Управління науковими установами НКО УСРР було затверджено це рішення¹⁰. Восени 1925 р. П. Бузук переїхав до Білорусі, де працював у місцевих вишах¹¹. У 1929 р. брав участь у I Міжнародному конгресі славистів-філологів у Празі, де виступив з ідеєю створення загальнослов'янського лінгвістичного атласу. П. Бузук вивчав проблеми праслов'янської мови, діалектного роздрібнення мови слов'ян дописемної епохи, мови давніх слов'янських пам'яток, а також пам'яток Русі тощо. Багато праць присвятив історії та діалектології української мови, аналізу мови та стилю окремих творів української літератури¹².

Продовжуючи налагоджені комунікаційні зв'язки з чеськими колегами другим одеським науковцем, який став автором праці, опублікованої

⁸ Див.: В. Левченко, ‘Славистичні дослідження науковців Одеси у 1920-х – 1940-х роках: напрями, проблематика, особливості’, с. 97–112.

⁹ Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ф. 45, оп. 4, спр. 1142, арк. 6–7.

¹⁰ *Ibid.*, ф. Р-39, оп. 1, спр. 6, арк. 9–10.

¹¹ О.І. Бондар, ‘Бузук Петро Опанасович: Український і білоруський мовознавець’, *Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник у 4-х т.*, т. 2, О., 2005, с. 178.

¹² П.О. Бузук, ‘Взгляды академика Шахматова на доисторические судьбы славянства’, *Известия Отделения русского языка и словесности Российской АН*, т. XXIII, кн. 2 (1921): 150–179; П.О. Бузук, *Коротка історія української мови*, I: *Вступ і звучня*, О., 1924, 60 с.; П.О. Бузук, ‘Взаємовідносини між українською та білоруською мовами (методологічний нарис)’, *Записки історико-філологічного відділу УАН*, кн. VII–VIII (1926): 421–426; П.О. Бузук, *Нарис історії української мови: Вступ. Фонетика і морфологія, з додатком історичної хрестоматії*, К., 1927, 98 с.; П.О. Бузук, ‘З історичної діалектології української мови. Говірка Луцької євангелії XIV в.’, *Збірник комісії для дослідження історії української мови*, т. 1 (1931): 127–128 та ін.

у часопису “Slavia”¹³, був мовознавець **Микола Матвійович Семенов** (1893–1963), постать і творчість якого на сьогодні маловідомі науковому загалу. Він народився 12 (25) жовтня 1893 р. у Володимирі в родині доктора медицини. У 1912 р. закінчив Московську 2 гімназію зі срібною медаллю¹⁴. У 1912–1918 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Московського університету. Під час навчання підготував кандидатську дисертацію “De syntaxi Menandrea”, за яку 1916 р. отримав срібну медаль. Ця праця була написана латинською мовою, мала значний обсяг (332 сторінки) та є першим у світовій літературі самостійним дослідженням синтаксису творів славетного давньогрецького комедіографа Менандра. Університет М. Семенов закінчив з дипломом I ступеню та був залишений для підготовки до професорського звання по кафедрі класичної філології Московського університету. У 1918–1919 рр. він мешкав у Києві, де працював на Вищих жіночих вечірніх курсах та в університеті, а з квітня 1919 р. був співробітником комісії з української мови Української академії наук¹⁵. У січні 1920 р. М. Семенов переїхав до Одеси та подав заяву про прикріплення його до аспірантури у Новоросійському університеті. 28 лютого 1920 р. Правління Новоросійського університету затвердило представлення Ради історико-філологічного факультету щодо зарахування залишеного для підготування до професорського звання по кафедрі класичної філології Московського університету М. Семенова до складу своїх стипендіатів по тій же кафедрі¹⁶. У червні 1920 р. Новоросійський університет було реорганізовано у декілька профільних інститутів, тому 12 листопада того ж року молодого вченого було зараховано стипендіатом на кафедрі мовознавства Одеського гуманітарно-суспільного інституту¹⁷ (головного спадкоємця Новоросійського університету¹⁸). Восени 1920 р. М. Семенова було обрано приват-доцентом, а згодом професором Кам’янець-Подільського інституту народної освіти. Через три роки він знову переїжджає до Одеси, де послідовно викладає у багатьох вишах – Інституті народної освіти (ОІНО, 1923–1930), Політехнічному інституті (1923–1926), Інституті соціального виховання (1930–1932), Ін-

¹³ М.М. СЕМЕНІВ, ‘Переклади Ів. Франка з Менандра’, *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*, роčník VII, sešit 2 (Praha, 1928): 430–432.

¹⁴ ДАОО, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 302, арк. 25.

¹⁵ *Ibid.*, ф. Р-1561, оп. 1, спр. 417, арк. 8–10, 12.

¹⁶ *Ibid.*, ф. 45, оп. 4, спр. 1610, арк. 1–3.

¹⁷ *Ibid.*, ф. Р-1561, оп. 1, спр. 417, арк. 9.

¹⁸ Див.: В.В. ЛЕВЧЕНКО, ‘Одеський гуманітарно-суспільний інститут (1920–1921): до питання спадкоємності традицій університетської освіти’, *Записки історичного факультету*, вип. 19 (О., 2008): 207–216.

ституті професійної освіти (1930–1933), Українському педагогічному інституті (1933–1934), Державному університеті (ОДУ, 1933–1938)¹⁹, Німецькому педагогічному інституті (1934–1937)²⁰ та інших. Працюючи в ОІНО, у 1928–1929 рр. разом із Н. Букатевичем він був керівником мовної секції літературно-лінгвістичного семінару²¹. В ОДУ у 1934–1937 рр. займав посаду керівника кафедри мов²². Перебуваючи на посаді професора кафедри мовознавства Одеського німецького педагогічного інституту, на літературному факультеті німецькою мовою викладав історію німецької мови та літературну німецьку мову²³. В інших вишах викладав вступ до мовознавства, всесвітню літературу, історію комедії, історію Греції²⁴, загальні курси різних мов (української, російської, грецької, латинської, польської, німецької, французької, есперанто та інших), історію мов (вільно володів понад 15 мовами, серед яких була й кримськотатарська), діалектологію, мовознавство, спеціальні лінгвістичні курси тощо²⁵. Через не підтримку М. Семеновим політики більшовиків та не сприйняття марксистсько-ленінської методики у викладанні²⁶ його було заарештовано, а згодом звільнено. Після цього він переїхав до Воронежу, де викладав у місцевому університеті. У 1944 р. емігрував до США, де й помер²⁷.

Серед значного інтелектуального доробку М. Семенова, який за встановленими на сьогодні даними складає понад 60 наукових праць, з яких понад 30 було опубліковано²⁸, одна побачила світ на сторінках часопису “Slavia”²⁹. У цій статті М. Семенов описав наукові спостереження щодо опублікованих І. Франком 1911 р. у Львові власних перекладів однієї комедії та 130 приказок “головного представника «нової комедії»”, уславленого давньогрецького комедіографа Менандра. Відмічаючи з наукової точки зору “гарні риси й хиби” перекладу І. Франка, М. Семенов, який ретельно вивчав творчість Менандра ще у студентські роки та присвятив

¹⁹ В останньому ювілейному виданні, присвяченому історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, немає згадки про діяльність М. Семенова у цьому виші. Див.: *Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (1865–2015)*..., с. 311–312, 331–339.

²⁰ ДАОО, ф. Р-1561, оп. 1, спр. 417, арк. 10; ф. Р-1593, оп. 1, спр. 302, арк. 27.

²¹ *Ibid.*, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 742, арк. 57.

²² *Ibid.*, ф. Р-1561, оп. 1, спр. 417, арк. 10–11.

²³ *Ibid.*, арк. 1, 4.

²⁴ *Ibid.*, ф. Р-1593, оп. 1, спр. 302, арк. 27.

²⁵ *Ibid.*, ф. Р-1561, оп. 1, спр. 417, арк. 10.

²⁶ *Ibid.*, ф. Р-1647, оп. 1, спр. 35, арк. 158–159.

²⁷ “Семенів Микола (1893–1963)”, *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*, гол. ред. В. Кубійович, т. 7, Л., 1998, с. 2748.

²⁸ ДАОО, ф. Р-1561, оп. 1, спр. 417, арк. 9.

²⁹ М.М. СЕМЕНІВ, *Op. cit.*, s. 430–432.

цьому кандидатську дисертацію, робить висновок, що ця книжка "...є цінним внеском до української перекладної літератури..."³⁰. На сьогодні цінність встановленої нами публікації М. Семенова ще й у тому, що вона невідома сучасним дослідникам зарубіжного франкознавства³¹, але безумовно має увійти до синтетичної бібліографії франкознавства та сприяти вивченню рецепцій творчості І. Франка за межами України.

Ще одним одеським науковцем, який здійснив публікацію своєї праці у часопису "Slavia"³², став **Валентин Іванович Селінов** (1876–1946), який у 1920-х рр. в Одесі проводив активні літературно-славістичні дослідження. Будучи випускником історико-філологічного факультету Імператорського Київського університету (1901), до 1919 р. він викладав у навчальних закладах Києва і Катеринослава. До Одеси переїхав восени 1919 р., де у різні часи працював в Інституті народної освіти (1921–1930), Інституті професійної освіти (1930–1933) та Інституті соціального виховання (1930–1933). У 1930–1941 рр. працював завідувачем відділу феодалізму та торговельного капіталізму в Надчорноморських країнах Одеського історико-археологічного музею. В. Селінов є одним із найяскравіших представників історичної дореволюційної школи, одеської "пізньоуніверситетської" генерації вчених-істориків 1920-х – 1940-х рр., який був висококваліфікованим фахівцем у багатьох галузях гуманітарних наук: методології, історії, археології, архітектурі, історії літератури, краєзнавстві³³. Одним з аспектів його наукових інтересів стала біографія і літературна діяльність російського поета О. Пушкіна³⁴, де окремими мо-

³⁰ М.М. СЕМЕНІВ, *Op. cit.*, s. 432.

³¹ Л. КАНЕВСЬКА, 'Бібліографія зарубіжного франкознавства: сучасний стан і перспективи опрацювання', *Вісник Львівського університету. Серія філологія*, вип. 51 (2010): 114–121.

³² В. СЕЛИНОВ, 'Что дают для биографии Пушкина Бессарабского периода материалы Одесского краевого исторического архива?', *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*, роčník XI, sešit 1 (Praha, 1932): 100–107.

³³ Про нього див.: В.В. ЛЕВЧЕНКО, 'Життя та науково-громадська діяльність Валентина Івановича Селінова (до 130-річчя з дня народження)', *Юго-Запад. Одессика. Историко-краеведческий научный альманах*, вип. 2 (О., 2006): 256–266; В.А. СМІРНОВ, 'Родная Одесса (По материалам дел № 13964-П и № 28242-П Селинова Валентина Ивановича)' [в:] В.А. СМІРНОВ, *Реквием XX века*, ч. IV, О., 2007, с. 89–131; В.В. ЛЕВЧЕНКО, 'Селінов Валентин Іванович', *Одеські історики. Енциклопедичне видання*, т. 1: *Початок XIX – середина XX ст.*, О., 2009, с. 342–345; В.В. ЛЕВЧЕНКО, 'Замовчуване життя', *Реабілітовані історією. Одеська область*, О., 2010, с. 583–589; В.В. ЛЕВЧЕНКО, 'Історико-краєзнавчі студії професора В.І. Селінова (1876–1946)', *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*, 10 (2011): 199–202; В.В. ЛЕВЧЕНКО, 'Валентин Іванович Селінов (1876–1946): теоретик, практик та організатор краєзнавства', *Краєзнавство*, 3/4 (2014): 35–45 та ін.

³⁴ В. СЕЛИНОВ, 'Пушкин и греческое восстание. Опыт исторического комментария к филэллинистическим пьесам Пушкина', *Пушкин. Статьи и материалы*, под ред. М.П. АЛЕКСЕЕВА, вып. 2, О. (Изд. Одесского дома ученых), 1926, с. 5–31; В. СЕЛИНОВ, 'До питання про

тивами виділялися славистичні дослідження. В одній зі студії за архівними матеріалами вивчав питання походження джерел щодо повісті “Кірджалі”, присвяченої болгарському народному герою Георгію Кірджалі. У статті, опублікованій у празькому журналі “Slavia”, В. Селінов, репрезентуючи джерела Одеського крайового архіву (сьогодні Державний архів Одеської області), зобразив картину дій О. Пушкіна щодо подій грецького повстання 1821 р., за яким поет із захопленням слідкував перебуваючи у Бессарабії, куди був відправлений за справами служби до головного попечителя і голови Піклувального комітету про іноземних колоністів (переважно болгар) Південного краю Російської імперії, генерал-лейтенанта І. Інзова. Через відсутність станом на 1932 р. дипломатичних відносин між СРСР і ЧСР публікація статті В. Селінова у празькому виданні була певним ризиком для долі вченого³⁵. Найвірогідніше, ця стаття все ж таки стала однією з причин для арешту вченого. Вона була написана у травні 1930 р.³⁶ і того ж року подана до друку, а вже у лютому 1931 р. В. Селінова було заарештовано органами ДПУ за підозрою в участі у підпільній контрреволюційній діяльності одеських українських націоналістів. Після семи місяців перебування в одеській тюрмі, у вересні 1931 р. В. Селінова випустили з-під варти та він продовжив наукові пошуки. У серпні 1945 р. за співробітництво в період окупації з німецько-румунською владою (у 1941–1944 рр. був директором Одеського історико-археологічного музею) його було заарештовано органами НКВС. 15 жовтня 1945 р. Військовий Трибунал НКВС Одеської області засудив його до 10 років виправних трудових колоній з позбавленням у правах на 5 років. В. Селінов помер 16 лютого 1946 р. у місцях ув’язнення у Дніпропетровській області.

Враховуючи обмежену можливість міжнародної наукової комунікації для радянських науковців у 1920-ті – 1930-ті рр. через політичні

джерела повісті Пушкіна “Кірджалі” (За архівними матеріалами), *Записки історично-філологічного відділу Української академії наук*, т. II (кн. XIII–XIV): *Ювілейний збірник на пошану академіка Д.І. Багалія*, К., 1927, с. 97–110; В. Селинов, ‘Комментарии к отрывку “Из журнала греческого восстания”, писанного Пушкиным в 1821 году’, *Пушкин и его современники: Материалы и исследования. Повременное издание Комиссии для издания сочинений Пушкина при Отделении гуманитарных наук Академии наук СССР*, вып. 38/39 (Ленинград, 1930): 63–70; В. Селинов, ‘Прошлое Камчатки в круге исторических интересов Пушкина’, *А.С. Пушкин и Сибирь. Сб. статей*, Москва; Иркутск, 1937, с. 146–154; В. Селинов, *А.С. Пушкин в Одессе*, О., 1941, 67 с.

³⁵ Станом на 1932 р. дипломатичні відносини між СРСР і Чехією були відсутні.

³⁶ В. Селинов, ‘Что дают для биографии Пушкина Бессарабского периода материалы Одесского краевого исторического архива?’, s. 107.

чинники формування тоталітарної держави, публікації статей науковців у часопису "Slavia" та інших закордонних виданнях були ризиком для їх життя. Усі троє одеських вчених, які здійснили публікації у чеському виданні, за збігом обставин чи ні, зазнали політичних репресій радянської влади. Починаючи від 1933 р. й до другої половини 1950-х рр., поки що ми не встановили жодної публікації одеських вчених-гуманітаріїв у зарубіжних виданнях.

Отже, проаналізувавши науковий доробок представників одеської когорти вчених-славістів 1920-х – 1930-х рр., які зробили вагомий внесок у розвиток світового слов'язознавства, у тому числі публікаціями статей у чеському часопису "Slavia", бачимо, що серед цих науковців, відповідно спеціалізації гуманітарних наук, були історики, мовознавці й літератори. У їх наукових уподобаннях у царині славістики одними з пріоритетів були два напрями: історичне та філологічне слов'язознавство. Загалом історичний екскурс свідчить, що роль Одеси як центру українського слов'язознавства на різних етапах була неоднозначною. Якщо в імперський період, завдяки плідній науковій праці вчених-гуманітаріїв, тут спостерігалася активізація та популяризація розвитку слов'язознавства, то в перші десятиліття радянського періоду відбувалося поступове згортання у цій царині. Незважаючи на певні утиски з боку радянської влади, у результаті багатолітніх зусиль з виявлення, публікування та наукової інтерпретації історичних і філологічних текстів, одеські вчені-славісти стали авторами декількох десятків праць, в яких запровадили до наукового обігу значний фактичний матеріал, сприяли розширенню джерелознавчої бази, запропонували низку обґрунтованих висновків та узагальнень, які й до сьогодні не втратили свого наукового значення. Налагоджені у попередні роки плідні міжнародні комунікації поступово зводились нанівець владою чинного політичного режиму. Одним із методів впливу на розвиток науки були політичні репресії, унаслідок яких гноблень зазнали більшість одеських вчених-славістів (П. Бузук, Є. Загоровський, К. Копержинський, В. Селінов, М. Семенов, А. Флоровський). Незважаючи на перешкоди об'єктивного та суб'єктивного характерів, що гальмували розвиток славістики в Одесі у 1920-х – 1930-х рр., загальні тенденції цього процесу весь цей час мали перманентний характер, а вчені-славісти посідали й посідають чільне місце серед інших українських славістів.